

Відгук
офіційного опонента на дисертаційну роботу Карпенко
Орести Євгенівни на тему «Розвиток опіки над дітьми у
педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

В сучасних умовах, коли для всього світу характерними є процеси інтеграції та глобалізації, одним із показників суспільних явищ і ступеня цивілізаційного розвитку стає проблема опіки. Актуальність проблеми дисертаційного дослідження Карпенко Орести Євгенівни зумовлюється необхідністю інтегрування України до європейського освітнього простору, потребою збереження виховних традицій, задоволення опікунських потреб у вітчизняній педагогічній теорії та практиці; узагальнення та систематизації зарубіжного досвіду опіки над дітьми в українській педагогіці, забезпечення належної опіки і соціального виховання дітей. Тому цілком логічно, що за таких умов висувуються нові вимоги до опіки над дітьми і професійної підготовки майбутніх педагогів до опікунсько-виховної діяльності у закладах вищої освіти України.

Актуальність теми дослідження викликана також соціально-економічними та суспільними змінами, які відбуваються в Україні на сучасному етапі її розвитку, і для якої велике значення має вивчення досвіду країн Європейської спільноти, що змогли досягнути вагомих успіхів у сфері соціального захисту дітей. А тому досвід Польщі в сфері опіки безумовно є цінним для України в процесі переходу на європейські стандарти освіти, а його вивчення і узагальнення дозволить підвищити рівень соціального захисту дітей.

Звернення до вивчення, аналізу, переосмислення історичного минулого, як справедливо зауважує дисертантка, є необхідним для розв'язання не лише потреб сьогодення, а й вирішення виокремлених у роботі суперечностей між: традиційним проголошенням державою необхідності розширення сімейних форм опіки і реальним зростанням кількості дітей-сиріт; збільшенням загрози

виникнення соціального сирітства в Україні; потребою комплексного сприймання системи опіки над дітьми та внутрішнім дисбалансом між її окремими компонентами тощо.

Отже, вивчення історичного досвіду теоретичних і методичних засад опіки у педагогічній думці Польщі, основних напрямів розвитку опікунської педагогіки, творчого доробку польських педагогів у сфері опіки і виокремлення позитивних ідей беззаперечно затребуване сьогоденням і є відповіддю на виклики часу, що свідчить про актуальність і своєчасність дослідження О.Є. Карпенко.

Актуальність і значущість рецензованої роботи підтверджується й тим, що дисертація є складовою науково-дослідницької роботи кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як складова комплексної наукової проблеми «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0113U001233) та детермінована виконанням угод про міжнародну співпрацю із закладами вищої освіти Польщі (Академія спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської (Варшава), Жешувський Університет, Педагогічний Університет ім. Комісії Національної Освіти (Краків), Природничо-гуманітарний Університет (Седльці), Університет Марії Кюрі-Склодовської, Католицький Університет Яна Павла II (Люблін)). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 17 від 27.11.2014 р.) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 9 від 23.12.2014 р.).

Вивчення результатів дослідження дає підстави констатувати, що у роботі чітко сформульовані всі дефініції поняттєвого-категоріального апарату (об'єкт, предмет, мета, завдання, хронологічні межі) дисертації, яскраво простежується їхня наукова доцільність, взаємозумовленість зв'язків і залежностей, що допомогло

здобувачці виконати самостійну й оригінальну наукову роботу. Аналіз структури дисертації свідчить, що вона побудована логічно і спрямована на послідовне розв'язання поставлених наукових завдань. Все це дало можливість О.Є. Карпенко досягти поставлену мету і успішно розв'язати поставлені завдання.

Ми позитивно оцінюємо ґрунтовну методологічну базу дослідження. Авторка на основі сучасних наукових підходів здійснила цілісний ретроспективний аналіз й узагальнення змісту і форм опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі як складного процесу, в якому відображено особливості розвитку теорії опіки та опікунської практики в усіх взаємозв'язках і взаємозалежностях, схарактеризовано її методологічний, теоретичний, технологічний концепти. О.Є. Карпенко справедливо підкреслила вагомість методологічних підходів, що дало їй змогу розкрити сутність опіки над дітьми як міждисциплінарного феномену, зумовлений багатогранною природою цього явища, глобалізацією і регіоналізацією, приналежністю предмета дослідження до об'єкта різних наук, застосуванням теорії опіки та її варіантів у різноманітних напрямках наукових досліджень.

Вірогідність і достовірність отриманих результатів обумовлено ґрунтовним вивченням здобувачкою джерельної бази дослідження (1046 джерел, з них 740 іноземними мовами), науково обґрунтованим відбором масиву першоджерел, використанням комплексу різноманітних методів дослідження, адекватних його логіці та завданням, застосуванням відтворюваних (таких, що можливо повторити) вимірювань, що дало їй змогу відтворити генезу розвитку опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі XX – початку XXI ст.

До здобутків дисертантки відносимо авторське визначення понять «опіка над дітьми» та «розвиток опіки над дітьми» як історико-педагогічних феноменів у вузькому і широкому педагогічному значеннях; виокремлення основних груп детермінант розвитку опіки над дітьми у Польщі досліджуваного періоду (суспільно-політичних, соціально-економічних,

культурно-освітніх); запропоновану періодизацію розвитку опіки над дітьми в педагогічній теорії та практиці Польщі у визначених хронологічних межах на основі відібраних й обґрунтованих критеріїв (ставлення до дитини як суб'єкта/об'єкта соціально-педагогічного процесу; специфіка осмислення соціально-політичних, культурно-історичних і теоретико-методичних засад опікунсько-виховної діяльності; становлення та розвиток опікунської педагогіки, пов'язаної з аксіологічним контекстом): *перший* (1900 – 1918) – накопичення педагогічного досвіду у сфері опіки над дітьми; *другий* (1918 – 1939) – кристалізації опікунсько-виховної діяльності з дітьми та її теоретичне осмислення; *третій* (1939 – 1944) – згортання педагогічної практики опіки над дітьми; *четвертий* (1944 – 1973) – удосконалення методологічних та теоретико-методичних засад опіки над дітьми; *п'ятий* (1973 – 2004) – утвердження опікунської педагогіки як тривимірного феномену: галузі педагогічної науки, навчальної дисципліни, освітньої спеціальності; *шостий* (2004 – 2017) – інтенсивного реформування концептуальних засад опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі у контексті євроінтеграційних процесів; розроблену авторську класифікацію історичних джерел.

Заслуговує на увагу представлений дисертанткою доробок польських науковців у галузі теорії й методології опікунської педагогіки, теорії міжлюдської опіки, теорії і практики опікунського виховання результат досліджуваної моделі опікуна-вихователя; виявлені особливості становлення і трансформації сімейних та інституційних форм опіки над дітьми; розкрито теоретико-методичні засади опіки над дітьми у СОС-дитячих містечках, різних типах опікунсько-виховних установ, школі та позашкільних інституціях Польщі ХХ – початку ХХІ ст.; визначення прогресивних ідей польського досвіду опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці й можливостей їх творчого використання в українському соціумі.

Вагомим внеском до історії вітчизняної педагогіки є понятійно-термінологічний апарат з проблеми опіки над дітьми у Польщі, про опікунську

педагогіку як нову освітню спеціалізацію, наукову і навчальну дисципліну, поглиблення методологічних засад вивчення теорії та практики опіки над дітьми, систематизація історіографії досліджуваної проблеми, трактування змісту основних понять дослідження, педагогічного інструментарію опікунсько-виховної діяльності освітніх установ Польщі XX – початку XXI ст., а також механізми використання історико-педагогічного досвіду опіки над дітьми у підготовці майбутніх педагогів в університетах України.

Важливим доповненням теоретичного матеріалу й цінним джерелом з теми дослідження є вдало сформовані додатки. Узагальнюючі таблиці, ретельне опрацювання статистичних даних дало можливість дисертантці відтворити форми опіки у Польщі означеного періоду. Аналіз освітньої програми підготовки фахівців зі спеціальності «опікунська педагогіка» в провідних університетах Польщі презентує якість підготовки фахівців зі спеціальності, відкриття якої для України є вкрай необхідним.

Цінним є актуалізація аксіологічного виміру педагогічної теорії та практики опіки над дітьми у Польщі. З метою вивчення готовності до проектування майбутніми фахівцями опікунсько-виховної діяльності з дітьми проведено діагностичне дослідження серед студентів педагогічних спеціальностей у межах міжнародного польсько-українського проекту «Професійна кар'єра майбутніх педагогів Польщі й України», результати якого представлено у монографії, виданій за кордоном (Краків, 2015).

Дисертація добре ілюстрована, містить 20 рисунків, 8 таблиць. Особливо імпонує узагальнювальний підхід О.Є. Карпенко до висвітлення проблеми, її прагнення не переобтяжувати зміст дисертації зайвою деталізацією, не дублювати матеріал, який має достатнє висвітлення у науково-педагогічній та історико-педагогічній літературі.

Не викликає сумнівів наукова новизна рецензованої роботи, оскільки забезпечена принципово новим конструктивно-критичним і цілісно-процесуальним поглядом на досліджувану проблему. Аналіз тексту дисертації, автореферату та

публікацій О.Є. Карпенко дозволяють дійти висновку про наукову обґрунтованість та достовірність представлених результатів. Цьому сприяло використання комплексу методів дослідження; проходження науково-дослідницького стажування в Університеті ім. Адама Міцкевича (Познань) (стипендія ім. ЛейнаКірккланда), Інституті педагогіки Університету Марії Кюрі-Склодовської (Люблін), Інституті педагогіки Суспільної Академії Наук (Лодзь), що дало змогу вивчити й узагальнити досвід опіки і виховання дітей-сиріт в інституційних установах Польщі (дошкільних закладах, дитячих будинках, школах, СОС-дитячих містечках, позашкільних установах); обґрунтувати періодизацію та провідні тенденції розвитку опіки над дітьми у Польщі у досліджуваний період, виокремити сучасні завдання опіки над дитиною в контексті досвіду країн Європейського Союзу (стипендія Фонду стипендій Австрійської Республіки для кандидатів наук (OEAD) в Інституті соціальної педагогіки Університету ім. Леопольда і Франца, м. Інсбрук); реалізовано міжнародний польсько-український проект «Професійна кар'єра майбутніх педагогів Польщі й України» (2013 – 2015).

Все вищезазначене засвідчує високий рівень теоретичної підготовки здобувачки, її особистий внесок у вирішення конкретних наукових проблем і дозволяє зробити висновок про достатній рівень її кваліфікації.

Очевидне й практичне значення дослідження, яке полягає у тому, що за його матеріалами розроблено й апробовано авторський навчально-методичний комплекс «Теоретичні та методичні засади опіки над дітьми у Польщі», до складу якого входять програма варіативної (за вибором студента) навчальної дисципліни «Опіка над дітьми у Польщі», навчальний посібник «Опіка над дітьми у Польщі», бібліографічний покажчик «Опіка над дітьми у Польщі у порівняльно-історичній ретроспективі (1900 – 2016)».

У цілому рецензована дисертація сприяє пошуку шляхів вирішення надзвичайно складної проблеми опіки над дітьми.

Обґрунтовані у ході наукового пошуку основні теоретико-методологічні положення та висновки знайшли практичне втілення у процесі професійної діяльності автора, під час викладання теоретичного матеріалу і проведення семінарських занять із таких навчальних дисциплін, як «Опіка над дітьми», «Історія педагогіки», «Історія дошкільної педагогіки», «Теорія і практика виховання», «Порівняльна педагогіка», «Методика соціально-виховної діяльності у позаурочний час». Матеріали дослідження можуть знайти подальше застосування у виховному процесі дитячих будинків, СОС-дитячих містечок, у закладах вищої освіти під час читання лекцій, вивчення актуальних питань опіки і виховання дітей, при проведенні педагогічної практики, написанні навчальних і навчально-методичних посібників, довідників з історії опікунської педагогіки та теорії виховання.

Наукові положення роботи використовуються в освітньому процесі ЗВО різних регіонів України, зокрема, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського (довідка № 2614/24-03 від 14.11.2017), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка № 01-15/06-01-1588 від 31.10.2017), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 68-17-881 від 15.11.2017), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15-2840 від 27.10.2017), Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка № 5467/01-55/29 від 23.10.2017), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 1266-33/03 від 06.11.2017), Мукачівського державного університету (довідка № 2183 від 23.10.2017), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 3500 від 09.11.2017), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2629/01 від 30.10.2017), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 596 від 10.11.2017).

Структурна побудова, зміст, результати дослідження, викладені в авторефераті ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення і висновки, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації Карпенко О.Є.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію О.Є. Карпенко, вважаємо за необхідне висловити певні побажання і зауваження, які мають на меті запросити автора дисертації, а разом з нею і присутніх на захисті, до дискусії, обговорення, обміну думок. Йдеться насамперед про такі питання, які не були досить переконливо обґрунтовані чи пояснені:

1. Уважаємо, що такого роду дослідження значно виграло, якби автор посилила його компаративістський аспект у різних напрямках і проявах. Ідеться про те, що при з'ясуванні окремих проблем опіки над дітьми доцільно було б вдаватися до порівняння підходів, трактувань і рівня їхнього висвітлення у працях, що відображають цю проблематику в Україні загалом та зарубіжних країнах зокрема.

2. Дисертантка масив опрацьованих джерел систематизує за змістовим критерієм, що дало можливість виокремити три групи: загальнотеоретичні праці з проблем опіки над дітьми у вітчизняній та зарубіжній науці; дослідження сучасних українських науковців, що безпосередньо розкривають творчий доробок польських педагогів XX – початку XXI ст. у царині опіки над дітьми; формалізовані та інтерпретаційні джерела польських педагогів. У межах кожної групи систематизацію літератури здійснено на основі структурно-хронологічного підходу, який враховує особливості розвитку історіографії педагогічної науки, становлення та розвитку проблеми опіки над дітьми у Польщі досліджуваного періоду як історико - педагогічного явища. На нашу думку доцільно було б більше уваги приділити аналізу інтерпретаційних джерел польських педагогів.

3. У параграфі 3.2 автор, узагальнюючи доробок польських педагогів, стверджує, що для задоволення потреб дитини необхідні одночасно опікунська,

виховна і дидактична діяльність. Проте з тексту дисертації не зрозуміло, чи ці три види діяльності взаємозв'язані між собою. Робота виграла якби автор розкрив взаємозв'язок, виділених трьох видів діяльності, якщо він є, а також конкретизував дидактичну діяльність.

4. У додатках подані узагальнюючі таблиці (додатки: Е.3, Ж, З), що у дуже стислій формі презентують матеріали, які, за нашим переконанням, повинні бути предметом деталізації у змісті дисертації. Йдеться насамперед про таблицю «Етапи, представники і ключові положення розвитку опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початку XXI ст.)», яка б у тексті дисертації не тільки унаочнила другий розділ, але й поточнила результати дослідження.

5. У роботі доцільно було б конкретизувати соціокультурну та політичну ситуацію в Галичині першої третини XX ст., зробивши наголос на опікунсько-виховну діяльність різних інституцій на її теренах, та розкрити вплив цього регіону на становлення та розвиток опіки над дітьми у педагогічній думці Польщі.

6. Робота виграла, якщо б автор в основному тексті дисертації більше уваги приділила результатам діагностичного дослідження, а саме: інтерпретації українською і польською молоддю майбутньої професійної діяльності в регіоні, їхній професійній спрямованості. Крім того бажано було б узагальнити тенденції підготовки педагогічних кадрів для опікунської діяльності в Україні.

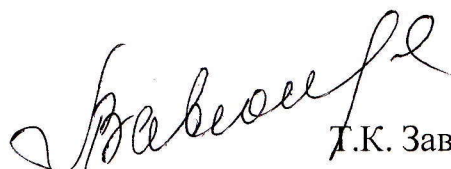
Однак висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер та суттєво не впливають на загальний високий науковий рівень дисертації, а мають на меті зосередити увагу автора на більш докладному вивченні окремих напрямів проблем історико-педагогічної науки.

Загалом рецензована робота є самостійним, оригінальним, завершеним дослідженням, яке має важливе теоретичне і практичне значення для розвитку освіти і педагогічної науки України.

Загальний висновок: Дисертаційна робота О.Є. Карпенко «Розвиток опіки над дітьми у педагогічній теорії та практиці Польщі (XX – початок XXI ст.)» підготовлена на високому науково-методологічному рівні та містить ґрунтовні теоретичні висновки і практично значущі положення. Вона відповідає вимогам п.п. 9,10,12,13,14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Карпенко Ореста Євгенівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
імені Богдана Ступарика ДВНЗ
«Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Т.К. Завгородня

